



## ПА МЯСЦІНАХ, ДЗЕ ЖЫЎ І ПРАЦАВАЎ ШЫРМА

“Ёсць моманты, калі голымі разважаннімі не заўсёды можна пераканаць іншых. Тады для добра ідэі народнага адраджэння і вызвалення неабходна ў авангардзе пусціць пазта, музыку, мастака. Так пісаў больш чым паўстагоддзя назад Рыгор Раманавіч Шырма ў артыкуле “Мастацкая песня ў Заходняй Беларусі”, аналізуючы культурнае жыццё гэтага краю. Нялёгка тады былі часы для жыхароў Заходняй Беларусі.

Каб не паддацца роспачы і не зламацца духам, трэба было бясконца верыць у свой народ, у яго творчыя сілы і трэба было вельмі добра ведаць гэты народ, ведаць, што ў яго ёсць і на што ён здатны. А перш за ўсё — трэба было зрабіць сваім непакінутым перакананнем ісціну, з якой пачыналі ўсе волаты нацыянальна-вызваленчага руху ў любой краіне: толькі народ, які ўсвядоміў сябе як нацыю, усвядоміў сваю гісторыю, веліч сваіх духоўных скарбаў і культурных набыткаў, — толькі такі народ не памрэ ў занябванні, не сыдзе нязнаным з арэны гісторыі. Р. Шырма пешкі абышоў амаль усю Заходнюю Беларусь, зрабіў тысячы запісаў музыч-

нага фальклору, чым збырог багаты народна-песенны скарб. Стаў на чале прагрэсіўнай масавай арганізацыі Таварыства беларускай школы.

Нельга пераацаніць зробленае гэтым волатам беларускай культуры. Асабліва ў наш час, калі ідзе пераасэнсаванне многіх каштоўнасцей і ісцін, калі адбываецца вяртанне народа да сваіх каранёў. Неадназначныя працэсы ідуць сёння і ў грамадскім, і ў культурным жыцці Беларусі.

Чытайце ў нумары матэрыял “Каму патрэбна сёння культура, або Правінцыяльныя карцінкі часоў перабудовы”, які зроблены пасля камандзіроўкі нашым карэспандэнтам Таццянай АНТОНАВАЙ на радзіму Р. Шырмы — Пружаншчыну.

**НА ЗДЫМКАХ:** будынак старой школы мастацтваў імя Р. Шырмы ў Пружанях; а так выглядае “закансерваванае” новабудова — школа мастацтваў, якая даўно павінна была адчыніць свае дзверы.

Фота С. КРЫЦКАГА.



Што магло б аб’яднаць народных дэпутатаў — пры ўсіх разыходжаных у падыходах да вырашэння той ці іншай праблемы! Толькі адно: яснае ўсведамленне, што ўсе мы працуем дзеля нацыянальнага адраджэння Беларусі, дзеля шчасця і дабрабыту яе народа, што гэта наш агульны, усіхні, галоўны і найпершы клопат. Іншай ідэі, іншай асновы для плённай працы на карысць нацыі няма. Гэта пацверджана гісторыяй розных дзяржаў і народаў, пацвярджаецца і сёння — варта адно пацкавіцца “цудам” эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу колісь адсталых краін, нават былых калоній. Галоўны сакрэт іх уздыму і росквіту — нацыянальны энтузіязм, разбуджаная — для працы і творчасці — энергія народнага духу, гарачае жаданне сцвердзіць сябе ў свеце як нацыю, вартую людскай павагі, цвёрдае перакананне, што мы — народ таленавіты, працавіты, мужны і мы зробім сваё жыццё такім, каб яно радавала нас. Ну, а мы, беларусы!..

“ПРАНКНУЦЦА ІДЭЯЙ НАЦЫЯНАЛЬНАГА  
АДРАДЖЭННЯ”

Стар. 3

## ЗВАРОТ

СЯБРОЎ КЛУБА “СПАДЧЫНА”

ДА КІРАЎНІЦТВА І ВЕРНІКАЎ

ХРЫСЦІЯНСКІХ КАНФЭСІЯЎ

НА БЕЛАРУСІ

Агульнавядома, што жыццё кожнага народа з’яўляецца неацэнным дарам Творцы. Захаваць і прымнажэнне гэтага дару ёсць пачэснай справай кожнага духова свядомага чалавека.

Трагічны падзеі баларускай гісторыі паставілі наш народ перад пагрозай знікнення яго духовай існасці. І гэтае становішча выклікана перш за ўсё прычынамі палітычнымі, справамі і дзеяннямі людзей.

Але ж ці не відавочна тое, што справы людскія не заўсёды пажаданыя Госпаду? Ці хоча Ён заняпаду таго, што дадзена чалавеку дзеля супольнага жыцця з другімі людзьмі, менавіта: нацыянальнай культуры, мовы і лучнасці праз усведамленне агульнага лёсу народа?

Адной з найбольш кідкіх прыкмет трагічнасці нашага становішча з’яўляецца занябнанне беларускай мовы і ў першую чаргу вынішчэнне яе ўжытку ў храмах, роля якіх заўсёды была пасрэднай паміж чалавекам, нацыяй і Богам. Аналізуючы сённяшні стан беларускай душы, не можам не выказаць сваю заклапочанасць тым, што ў хрысціянскіх храмах Беларусі, за рэдкім выключэннем, беларускаму слову няма месца. У храме ці ў касцёле свядомыя беларусы-хрысціяне пачуваюцца падчас не як у сваім уласным доме.

Звяртаемся да ўсіх служыцеляў Бога з заклікам аб увядзенні беларускіх царкоўных спеваў, беларускай мовы ў адпраўленні набажэнстваў, казанні і адпаведна ў канфэсійную выдавецкую справу. У мэтах адраджэння супольнай нацыянальнай свядомасці просім кіраўнікоў усіх канфэсіяў аб увядзенні выканання беларускага рэлігійнага гімну “Магутны Божа”... (словы Н. Арсеньевы, музыка М. Равенскага).

У гэты трывожны час падзеяў і раз’яднанняў арыентацыя на трывалую глебу агульнанацыянальных інтарэсаў, на адзіную і непадзельную душу беларускага народа зможам пазбавіць нас у будучыні ад непатрэбных міжканфэсійных супярэчанняў і забурэнняў. І хай святлом хрысціянскіх каштоўнасцей асвеціцца і мацуецца душа кожнага беларуса.

З пажаданнем поспехаў у працы на Божай ніве сябры клуба “СПАДЧЫНА”.

**ВАНДЭЯ ЎЗБУНТАВАЛАСЯ**



Некалі з лёгкай рукі пісьменніка Алеся Адамовіча Беларусь ахрысцілі не надта годнай мянушкай — антыперабудовачная Вандэя. У краіне ўсё кіпела і бунтавала, звярталіся старыя аўтарытэты і ўздымаліся з невядомасці новыя, а ў нас усё было спакойна і адносна стабільна. Але ёсць у жыцці тая кропля, якая перапаўняе чашу цяжарнасці. Такой кропляй для ціхіх, разважлівых і цяроплівых беларусаў стала дзяржаўная рэформа цэн, якая 2 красавіка зрабіла абсалютную большасць працоўнага людю жабракамі. З трэцяга красавіка, калі пачаліся першыя рабочыя забастоўкі ў Мінску, Беларусь не ведае спакою.

Цяпер Мінск не сыходзіць са старонак сусветнай прэсы, за падзеямі ў Беларусі сочаць усё. Вандэя бунтуе і, бадай што, гэтым стала вядомай у свеце нават тым, хто дасюль не ведаў, дзе тая Беларусь. Сваімі выступленнямі рабочыя дамагліся, што іх эканамічныя патрабаванні былі задаволены: урад рэспублікі зрабіў, што мог. Але на гэтым стыхі не ўлаглася — стачком выводзіць людзей на вуліцы, каб Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР, перагаворы з якім зайшлі ў тупік, выканаў і палітычныя патрабаванні: скліканне нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі і прыняцце на ёй у першую чаргу законаў аб дэпартацыі і дэпалітызацыі дзяржаўных органаў, аб прыватызацыі, прыватнай уласнасці на зямлю.

Стачком ставіць ультыматум за ультыматумам, а Прэзідыум Вярхоўнага Савета, натуральна, не можа падавацца сілавому ціску. Патрэбен разумны кампраміс, які прывёў бы да згоды.

А пакуль Мінск кіпіць. Мітынгі з палітычнымі патрабаваннямі адбываліся на плошчы Леніна ў Мінску 23, 24, 25 красавіка... І не толькі ў Мінску. Хваля супрацьстаяння дасягае ўскраін Беларусі.

24 і 25 красавіка тысячы рабочых аршанскіх заводаў блакіравалі рух праз станцыю Орша, патрабуючы склікання нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета БССР. Было затрымана многа пасажырскіх і грузавых цягнікоў.

Але вышэйшыя ўлады рэспублікі непахісныя на сваёй пазіцыі. Па рашэнню стачкома забастоўка прыпынена. Людзі выйшлі на работу. Аднак іскры гнева не пагаслі. Супрацьстаянне працягваецца. Народ у трывозе: чым гэта ўсё скончыцца?..

**НОВАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ**

**СКАРЫНІЧЫ**

У 190-й мінскай сярэдняй школе створана новая дзіцячая арганізацыя, альтэрнатыўная піянерскай. Нядаўна тут адбылося пасвячэнне ў... скарынічы.

Назва гаворыць сама за сябе — дзеці выступаюць паслядоўнікамі беларускага асветніка і першадрукара Францыска Скарыны і галоўнай сваёй задачай ставяць адраджэнне нацыянальнай культуры. Гэта, праўда, праграма-максімум, праграма-мінімум пакуль што простая — навучыцца добра гаварыць і пісаць на роднай мове, бо скарынічы вучацца толькі ў другім класе.

Ініцыятарамі стварэння новай арганізацыі выступілі не самі малыя, а іх бацькі. Пакуль яны адзіныя ў Беларусі скарынічы, але важны першы крок і добры прыклад.

**МІЖНАЦЫЯНАЛЬНЫЯ КАНФЛІКТЫ**

**ЧЫЙ ГОЛАС?**

У кіёсках горада над Бугам з'явілася ў продажы новая газета "Голас Берасцейшчыны" — выданне Украінскага грамадска-культурнага аб'яднання вобласці. Газета тыражом 900 экзэмпляраў надрукавана ў Львове. У будучыні на яе базе члены аб'яднання, створанага 18 лютага 1990 года, мяркуюць выдаваць часопіс.

У "Звароце да насельніцтва Берасцейшчыны" сцвярджаецца, што ў 1939 годзе сталінскі рэжым насуперак даўно ўсталяванаму этнаграфічнаму саставу насельніцтва "добраахотна-прымусова" назваў тутэйшых палешукоў беларусамі і далучыў іх да Беларусі. А хто не пагаджаўся з гэтым, падвяргаўся рэпрэсіям.

Грамадска-культурнае аб'яднанне заклікае дабівацца ад органаў улады кавстытуцыйным шляхам "надаць народу Берасцейшчыны" статус украінскай нацыянальнай меншасці ў складзе БССР.

*"Скажу шчыра: я спачатку быў з тымі, хто мітынгаваў на плошчы. Але чым больш разважаў над прыродай канфлікту, тым больш пераконваўся, што незадаволенасць працоўных бязглуздым павышэннем цэн, якое іменна паставіла на мяжу выжывання сотні тысяч людзей, спрытна выкарысталі дэструктыўныя сілы.*

*У нас праявіліся, у асноўным, дзве. Першая — народныя дэпутаты, якія ў парламенце ў меншасці. Гэта не самае страшнае, паколькі меркаванне меншасці вельмі часта бывае правільным. Але яны не хочуць і не ўмеюць працаваць парламенцкімі метадамі, таму часта, шчыра кажучы, гэта цяжка. Трэба рыхтаваць заканадаўчыя ініцыятывы, трэба карпець у камісіі, вывучаць асновы тэорыі і права. Навошта? Прасцей раіць, вучыць усіх, як трэба жыць. У тым ліку і на плошчы.*

*Яшчэ больш ажывіліся тыя, хто хацеў быць выбраным у Вярхоўны Савет, але аказаўся за бортам. Цяпер яны ўбачылі магчымасць для рэваншу. Гэтыя людзі, мяркуючы па ўсім, навучаны і тым, што ў рэспубліцы па выніках першага кварталу намеціліся шляхі стабілізацыі эканомікі. Мы пачалі падымацца з каленаў. Урад звёў канцы з канцамі па бюджэту, гэта каласальнае дасягненне ў такіх цяжкіх умовах. І кампенсацыя цэнавай рэформы цяпер набліжаецца да належнай. На гэтым фоне, паўтараю, можа здацца непрывабнай пазіцыя другіх сіл. Вось і вырашылі нам пераінкодзіць, а народ падштурхнуць да яшчэ большай бездані. Менавіта таму ўлада не павінна панікаваць і страчваць разважлівасць".*

*(З інтэрв'ю карэспандэнту БЕЛТА першага намесніка Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Станіслава ШУШКЕВІЧА).*

**ЗМЯНІЎСЯ СТАТУС**

**ПОЛІТЭХНІЧНАЯ АКАДЭМІЯ**

Беларуская дзяржаўная політэхнічная акадэмія — так цяпер будзе называцца Беларускі політэхнічны інстытут. Пастанова Савета Міністраў рэспублікі, якая змяніла статус вучэбнага цэнтру, з'явілася якраз да юбілею — 19 красавіка інстытуту споўнілася 70 гадоў. З гэтай нагоды адбылося расшыранне пасяджэнне вучонага савета і ўрачысты вечар.

**ЗДАРЭННЕ**

**АВАРЫЯ ЛЯ СЭРВЕЧЫ**

18 красавіка ў Мядзельскім раёне, непадалёк ад ракі Сэрвеч, здарылася буйная і небяспечная аварыя нафтаправода. Па словах спецыялістаў, аварыя такога маштабу яшчэ не было ў Беларусі. Па напярэдніх даных, на паверхню вылілася каля 4 тысяч кубічных метраў нафтапрадуктаў. Небяспечная сальарка хутка запоўніла меліярацыйныя каналы, трапіла ў раку Сэрвеч. Навісла пагроза атручвання Вілейскага вадасховішча, з якога забяспечваецца вадай Мінск.

Немалымі намаганнямі штаба грамадзянскай абароны, воінаў Беларускай ваеннай акругі, спецыялістаў Прыбалтыйскага раённага аб'яднання магістральных прадуктаправодаў, работнікаў мясцовых арганізацый ачаг забруджвання лакалізаваны. Нафтапрадукты не трапілі ў вадасховішча, пітная вада не атручана. Але пазбегнуць экалагічнай бяды не ўдасца — пацярпіць навакольная мясцовасць: зямля і многае жывое на ёй.

Прычыны аварыі — зноў жа наша нядбайнасць. Летась на гэтым участку каля вёскі Крывічы пра-

кладвалі кабель і тэхнікай папкодзілі нафтаправод. А ў той алашчасны дзень, калі трубу разарвала, ціск у ёй у два разы перавышаў нармальны.

**ПАМЯЦЬ НАШЧАДКАЎ**

**СТВАРАЛЬНІКУ САДУ**

Сёлета спаўняецца 250 гадоў з дня нараджэння Жана-Эмануэля Жылібера, доктара медыцыны. У 1775 годзе ён заснаваў Гродзенскую медыцынскую акадэмію, а таксама батанічны сад. Гродзенскі сад нароўні з Лонданскім і Пецябургскім лічыцца ў той час лепшым батанічным садом Еўропы. Такім чынам, імя гэтага чалавека шмат значыць у гісторыі горада над Нёманам.

З нагоды юбілею вучонага ў былым батанічным садзе, а цяпер гарадскім парку, вырашана ўстанавіць помнік-бюст Ж.-Э. Жыліберу — нашаму славуце зямляку.

**ЗНАК ЧАСУ**

**ВЕРНУТЫЯ РЭЛІКВІ**

Немагчыма расказаць, колькі бласонных начэй, засад, следчых дзеянняў запатрабавала ад работнікаў КДБ, міліцыі адшуканне ўсяго гэтага багацця.

Міністр унутраных спраў БССР Уладзімір Ягораў перадаў вялікую партыю выратаваных скарбаў мітрапаліту Мінскаму і Гродзенскаму, патрыярхаму экзарху ўсяе Беларусі Філарэту. На гэты раз былі вернуты рэліквіі, канфіскаваныя ў ходзе следства толькі па адной крымінальнай справе. Пры спробе пералезці праз граніцу ўдалося затрымаць каштоўнасці, выкрадзеныя ў розны час з прыходаў праваслаўных царкваў Беларусі. Гэта іконы і царкоўным кнігі XVIII стагоддзя, прадметы культуры.

Іго высокапраасвятшчэнства сардэчна падакаваў работнікам беларускай міліцыі.

— Гэты жэст, — сказаў ён, — мы вітаем як знак часу, тых перамен, якія адбываюцца ў нашым грамадстве. На працягу многіх гадоў мы маем кантакты з праваахоўнымі органамі. Бо кожны раз, калі ўчыннюцца крадзяжы ў прыходах, мы звяртаемся да вас, і вашы намаганні ўвечываюцца поспехам. Нам вернута ікона "Всех скорбящих радостей". Па рашэнню сінода Беларускай праваслаўнай царквы 26 красавіка ў памяць аб Чарнобылі ў Мінску закладзены храм-помнік. І менавіта гэты выратаваны вамі абраз мы прынясім на асвячэнне месца закладкі храма.

**ДЗЕЦЯМ ЧАРНОБЫЛЯ**



З 22 па 26 красавіка ў Беларусі прайшоў Тыздзень памяці чарнобыльскай катастрофы. Так была адзначана 5-я гадавіна нашай нацыянальнай трагедыі. Адбылося многа розных мерапрыемстваў, у тым ліку і гэта — выстаўка "Дзеці — дзеціям", што адкрылася ў Мінску. І хаця прадстаўлены на ёй работы, на першы погляд, нібыта не звязаны з гэтай трагедыяй, сувязь усё-такі самая непасрэдная. Усе экспануемыя малюнкi прысвечаны адной тэме: адлюстраванню дома, у якім бы хлопчыкі і дзяўчынкі адчувалі сябе шчаслівымі. Такі дом, а больш правільна — цэлую дзіцячую вёску, па праектах, народжаных фантазіяй дзяцей розных краін свету, мяркуюцца пабудаваны ў калгасе "Новы свет" Мінскай вобласці. Жыць у ёй будуць сіроты з раёнаў, пацярпеўшых ад аварыі на ЧАЭС.

Ідэя стварэння гэтага сімвала салідарнасці дзяцей і моладзі ўсяго свету належыць мінска-берлінскай ініцыятыўнай групе "Рэканструктывізм-КАЯ" і дзіцячыму цэнтру "Водгук". Акцыя "Дзеці — дзеціям" заклікана прыцягнуць увагу сусветнай грамадскасці да праблемы перасялення дзяцей з заражаных зон. Усім жа, хто гатовы дапамагчы ў рэалізацыі задуманага, можна зрабіць свой унёсак на разлікова рахунак 700 358 МФО 400 019 Белжылсацбанка Мінска.

НА ЗДЫМКУ: афішу з запрашэннем на выстаўку расклеяюць вучаніцы мінскай сярэдняй школы № 26 Анастасія БЫНЯНКОВА (злева) і Марыя ДУДАРАВА. Вучні гэтай школы першымі падтрымалі ініцыятыву.

## З ЧУЖЫХ СТАРОНАК

ПРАЊІКНУЦЦА ІДЭЯЙ  
НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДРАДЖЭННЯ

Гутарку народнага дэпутата БССР Ніла ГІЛЕВІЧА з журналістам «Народнай газеты» Іванам ГАРНАУЦОМ «Пара, нарэшце, ачнуцца і расправіць спіну, і падняць галаву належна...», на нашу думку, павінен прачытаць кожны беларус, і

тутэйшы, і замежны. Прынамсі, разважанні вядомага пісьменніка адпавядаюць нашым поглядам на многія праблемы таго, што называюць перабудовай. Таму прапануем гутарку нашым чытачам. Матэрыял друкуецца з некаторымі скарачэннямі.

— Ніл Сямёнавіч, дэвядзятка пачаць з палітыкі: многія людзі незадаволены работай Вярхоўнага Савета, зменшыўся давер да яго. Што, на вашу думку, перашкаджае вышэйшаму органу ўлады ў рэспубліцы больш плённа працаваць?

— Перш за ўсё — адсутнасць паразумення і згоды паміж рознымі палітычнымі плынямі ў нашым дэпутатскім корпусе, узаемае непрыманне пазіцый, поглядаў, думак. Занадта шмат у зале спрэчак, запальчывых выступленняў, абвінавачванняў і водпаведзяў, што выбаршчыкамі ўспрымаецца агулам адмоўна. Што магло б аб'яднаць народных дэпутатаў — пры ўсіх разыходжанні ў падыходах да вырашэння той ці іншай праблемы? Толькі адно: яснае ўсведамленне, што ўсе мы працуем дзеля нацыянальнага адраджэння Беларусі, дзеля шчасця і дабрабыту яе народа, што гэта наш агульны, усіхні, галоўны і найпершы клопат. Іншай ідэі, іншай асновы для плённай працы на карысць нацыі няма. Гэта пацверджана гісторыяй розных дзяржаў і народаў, пацвярджаецца і сёння — варта адно пацікавіцца «цудам» эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу колісь адсталых краін, нават былых калоній. Галоўны сакрэт іх уздыму і росквіту — нацыянальны энтузіязм, разбуджаная — для працы і творчасці — энергія народнага духу, гарачае жаданне сцвердзіць сябе ў свеце як нацыю, вартую людскай павагі, цвердае перакананне, што мы — народ таленавіты, працавіты, мужны, і мы зробім сваё жыццё такім, каб яно радавала нас. Ну, а мы, беларусы? Не чуёмся сапраўднымі гаспадарамі на сваёй роднай зямлі, не развіўшы ў сабе як належыць пачуццё нацыянальнага адзінства, мы хочам перайначыць свой лёс, дасягнуць станоўчых пераменаў і поспехаў? Дарэмна спадзяванні, дарэмна!

Што ж адбываецца ў нашай дэпутацкай зале? Мы не слухаем, што гаворыцца, а глядзім, хто гаворыць. Няхай і разумнае, слухнае кажа прамоўца, але раз ён «не наш» — галасуем супраць. Так плён у працы не будзе. Трэба ўсім пранікнуцца вялікай ідэяй нацыянальнага адраджэння і на яе грунце весці пошукі шляхоў і спосабы вырашэння канкрэтных жыццёвых праблем, а менавіта: як нам выйсці з эканамічнага і палітычнага крызісу, як наладзіць разумныя, дружальныя і ўзаемавыгадныя адносіны з рэспублікамі і інш.

— Успамінаю 60—70-я гады, калі вы былі адным з нямногіх заступнікаў адраджэння беларускай мовы, культуры свайго народа. І вось прыйшла перабудова. Стала як быццам лягчэй дыхаць. У многіх рэспубліках дзевяць культур, пісьменнікі ўзначалілі рух, новыя палітычныя партыі. Як мне вядома, у Беларусі з імем Гілевіча многія звязвалі надзеі, што калі

б у нас вы ўзначалілі дэмакратычныя сілы на перабудову, то за вамі пайшоў бы ўвесь народ.

— Народ? Ды яшчэ і ўвесь?.. Хай бы мы трохі асцярожней карысталіся такімі вялікімі словамі. Паспрабуйце ўявіць сённяшняе насельніцтва Беларусі. Хіба яно аб'яднана той ідэяй, аб якой я толькі што гаварыў, і хіба яно гатова за гэтай ідэяй пайсці? Народам з ідэяй мы станем тады, калі гэтак жа, як сёння, — толькі не ў рабочы час! — людзі запойныць усю плошчу перад Домам урада, і на ўсіх лозунгах над галовамі будзе значыцца адно і тое ж «Вярніце нам нашу родную беларускую мову!», і ўсе да аднаго прамоўцы будучы ў адзін голас патрабаваць: «Ураді! Забяспечце нашых дзяцей беларускай школай!», і ніхто пры гэтым не засвішча ў натоўпе, не закрычыць «Далю!»... На вялікі жаль, нам яшчэ далёка да гэтага. Яшчэ патрэбны доўгія гады адпаведнай выхаваўчай працы. Тым больш, што сёння ў нашым і без таго растурэзным грамадстве ўзмацняюцца тэндэнцыі сацыяльнага, палітычнага і нацыянальна-этнічнага расслаблення. Слабасць гістарычнай і нацыянальнай самасвядомасці беларусаў пачалі заўзята і падступна выкарыстоўваць агенты, так бы мовіць, «суседскага» шавінізму з усіх бакоў — у надзеі на будучую перакройку граніц нашай шматпакутнай Бацькаўшчыны. Ужо вядуць апантаную апрацоўку жывых душ. А нашы палітыкі, афіцыйныя ідэолагі на гэта ніяк не рэагуюць і ўсё яшчэ змагаюцца з беларускім нацыяналізмам.

— А як вы ставіцеся да тых, хто на нацыянальнай ідэі ў апошні час зрабіў імя?

— Служэнне нацыянальнай ідэі — не спорт, дзе можна, зусім не маючы вядомасці, раптам паставіць рэкорд і «зрабіць імя». Хаця і ў спорце не так хутка і нечакана гэта адбываецца. Я паважаю і цяно ва ўсякай сферы дзейнасці тое імя, якое здабыта доўгімі гадамі мэтапакраўчанай, самаахвярнай, настанмай працы, здабыта талентам, пакутамі і мазалём.

— Вы і некаторыя іншыя народныя дэпутаты з болей і заклапочанасцю гаварылі на трэцяй сесіі Вярхоўнага Савета. Размова ідзе пра Закон Беларусі ССР аб мовах у Беларусі. Вы і вашы палітычныя рытывалі яго, прымалі, цяпер змагаецеся за яго ажыццяўленне. З чым жа звязаны такія цяжкасці?

— Пачну з відавочнага факта, які немагчыма ўспрыняць інакш, як недарэчны парадокс: пасля ўступлення ў сілу Закона аб дзяржаўнасці беларускай мовы рэзка пагоршылася становішча беларускамоўнай прэсы, газет і часопісаў. Мала таго, што пачалі выдавацца дзесяткі новых га-

зет на рускай мове, у моры якіх патанаюць нешматлікія беларускія выданні, ды і многія з тых газет, што выходзілі дзесяткі гадоў па-беларуску, сталі з новага года двухмоўнымі. А беларускі часопіс «Служба быту» перайменавалі ў «Салон» і перавялі на рускую мову. А ў рэспубліканскай газеце «7 дзей» закрылі беларускія старонкі. А беларускамоўны варыянт «Вячэрняга Мінска» пачаў выходзіць толькі два разы на тыдзень (замест пяці, як выходзіць рускі). Падобныя прыклады можна доўжыць і доўжыць. З чыёй жа ласкі ўсё гэта робіцца? І дзеля якога мэты? Каму можа быць выгадна, каб гінулі мова і культура вялікага славянскага народа?

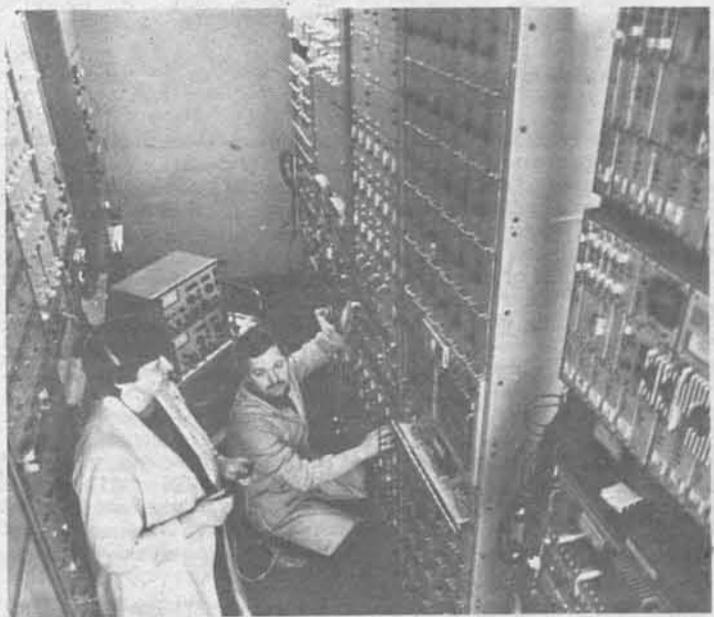
Звяртаюся ў думках да паважаных людзей — гаспадарнікаў, палітыкаў і проста грамадзян. Шаноўныя! Вы дбаеце пра эканамічную самастойнасць Беларусі, пра набыццё ёю дзяржаўнага суверэнітэту? І хочаце дасягнуць гэтага, не маючы самастойнасці духоўнай? Належачы іншаму — небеларускаму — духоўнаму свету? Будучы адарванымі ад нацыянальных традыцый і звычаяў? Зліквідаваўшы ў сваім штодзённым побыце ўсё, што вызначае яго самабытнае нацыянальнае аблічча?

Адзіна верны шлях да самастойнасці — гэта адраджэнне нацыянальнай самасвядомасці, вяртанне да вытокаў нацыянальнай духоўнасці, да роднай мовы. Асабліва вялікая роля належыць менавіта мове. У нас у большасці на мову глядзяць як на сродак зносін — і толькі, абмяжоўваюцца яе камунікатывнай функцыяй. А мова — гэта нешта непараўнана большае: у ёй — гісторыя краю, нацыянальная псіхіка, самапачуванне народа, яго годнасць, у ёй — і наша дзяржаўнасць... Пачытайце адну з найвялікшых і наймудрых кніг у гісторыі еўрапейскага Рэнэсанса — Статут Вялікага княства Літоўскага, — напісаную на нашай зямлі, нашымі мудрацамі і для нашага народа, для нашай дзяржавы. І напісаную нашай мовай! Пачытайце, паслухайце, як яна гучыць — наша мова XVI стагоддзя! Хіба ў ёй — толькі карысная інфармацыя, а не жыццё, не душа, не гісторыя і лёс народа?!

Адкуль у нас, беларусаў, пачварны нацыянальны нігілізм — зразумела: надта даўно былі гаспадарамі на сваёй зямлі, за стагоддзі прыгнёту гаспадарскі дух свабоды і незалежнасці быў з нас досыць такі грунтоўна выбіты.

Што нам трэба рабіць, каб наша мова загучала паўсюдна? Маё перакананне — трэба спакойна, дзелавіта, з пачуццём дзяржаўнай адказнасці ажыццяўляць рэспубліканскі Закон аб мовах.

## ТЭЛЕФОН У СЕЛЬСКИМ ДОМЕ



Тэлефон — не раскоша, а неабходнасць. Вось чаму так удзячны сувязістам, якія змаглі падвесці да яго дома падземны кабелі, жыхар пасёлка Ратамка, што ў Мінскім раёне, інвалід Вялікай Айчыннай вайны Міхаіл Бараноўскі. Перасяліўся ён у гэтыя мясціны з пацярпеўшага ад чарнобыльскай аварыі Быхаўскага раёна. Штогод Мінскім раённым вузлом сувязі ўстанавіліваецца на вёсцы ў сярэднім паўтары тысячы новых тэлефонаў, у большасці — кватэрныя. У раёне дзейнічаюць 54 сельскія аўтаматызаваныя тэлефонныя станцыі.

НА ЗДЫМКАХ: у лінейна-апаратнай зале Мінскага раённага вузла сувязі. Абслугоўваюць тэхніку інжынеры Ніна ШКАРУБА і Валеры ДЗМІТРЫЕЎ;



«ёсць сувязь», — радуецца Міхаіл БАРАНОЎСКІ.

Фота І. ЮДАША

ЖУРНАЛІСЦКАЕ  
РАССЛЕДАВАННЕ

## НОВЫЯ ДАНЫЯ

## ПРА КАТЫНСКУЮ ТРАГЕДЫЮ

У выдавецтве Інфармацыйнага агенства «Навіны» выйшла кніга Уладзіміра Абарынава «Катынскі лабірынт». Назва гаворыць сама за сябе: па вастрыні і значнасці катынская трагедыя параўнальная хіба што з вынікамі сакрэтных савецка-германскіх пратаколаў 1939 года. Амаль паўвека катынскі сіндром атручваў нармальныя адносіны паміж Савецкім Саюзам і Польшчай.

Кніга Абарынава, бадай, першая буйная работа ў ССРС на гэтую тэму. Прызначаная для шырокага кола чытачоў, яна змяшчае вялікую колькасць дакументальных архіўных матэрыялаў і фатаграфій. Аўтар, спецыяльны карэспандэнт «Літаратурнай газеты», правёў сур'ёзнае незалежнае журналісцкае расследаванне «катынскай справы», выявіўшы вялікую колькасць новых падрабязнасцей.

У кнізе падрабязна разглядаецца гісторыя не толькі Катынскага, але і Казельскага, Юхноўскага, Асташкаўскага і Старабельскага лагераў НКВС, у якіх таксама ўтрымліваліся палікі. Аказваецца, напрыклад, што Казельскі лагер працягваў існаваць да ліпеня

1941 года, але гэта быў ужо, калі так можна сказаць, Казельск-2: у ім размясцілі палікаў, інтэрнаваных у Літве і ў Латвіі ў 1940 годзе.

Працуючы ў архівах, У. Абарынаў, у прыватнасці, устанавіў і тое, што некаторыя афіцэры, якія праходзілі па складзенаму Адамам Машчынскім спісу катынскіх ахвяр, былі альбо забіты на некалькі месяцаў пазней, альбо... Ва ўсякім разе, людзі, якія лічыліся расстрэлянымі, праз некалькі месяцаў і нават праз год, аказваецца, перавозіліся з лагера ў лагер, адпраўляліся ў Маскву, у Мінск, у Смаленск (у кнізе прыводзяцца канкрэтыя факты, прозвішчы і даты). Высветленне іх лёсу, безумоўна, павінен скласці прадмет спецыяльнага даследавання.

У адносінах вязняў Асташкаўскага лагера аўтар прыводзіць новую — у адрозненне ад версіі заталнення на баржы ў Белым моры — і вельмі пераканаўчую гіпотэзу, згодна з якой палікі былі расстрэляны і пахаваны калі вёскі Меднае Цвярской (былой Калінінскай) вобласці.

## АН БССР ДАСЛЕДУЕ МІНУЛАЕ І СУЧАСНАЕ БЕЛАРУСКАЙ ЭМІГРАЦЫІ

## ДЗЕЛЯ ГІСТАРЫЧНАЙ СПРАВЯДЛІВАСЦІ

Званы перабудовы, паклікаўшы грамадства да аднаўлення руху, абуджаюць гістарычную памяць народа. Ці многа мы ведалі пра беларускую эміграцыю, пра яе гісторыю і сучаснае становішча? Амаль што нічога. З нашай памяці імкнуліся спярці ўсё, што датычыцца яе. Асабліва, калі гаварылася пра эміграцыю, якая захавала свой нацыянальны каларыт.

Але настаў час, і разам з іншымі «белымі плямамі» знікае і гэта. Сапраўднай цалівай паўстае разнастайная праблема беларускай эміграцыі перад нашымі гісторыкамі, якія ўзяліся яе ўзорваць.

У размове са мной дырэктар Інстытута гісторыі АН БССР доктар гістарычных навук, член-карэспандэнт АН Міхаіл КАСЦЮК засяродзіў увагу на тым, што ўзнікненнем гэтага накірунку — гісторыя беларускай эміграцыі — мы абавязаны самому жыццю, дэмакратызацыі яго, плюралізму думак. Да таго ж зельга поўнаасцю ўявіць гісторыю беларускай нацыі без вывучэння той яе часткі, якая па тых ці іншых прычынах аказалася за межамі рэспублікі. Практычную ж дзейнасць па рэалізацыі гэтых ажыццяўляе аддзел гісторыі замежных сувязей Беларусі пад кіраўніцтвам кандыдата гістарычных навук Галіны СЯРГЕЕВАЙ.

Туды я і накіраваўся. Сяньмаіх першых пытанняў, адрававаных Галіне Гаўрылаўне, можна звесці да наступнага: канцэптуальныя, структурныя «калькіцы» ў распрацоўцы тэмы, забеспячэнне работы навуковым патэнцыялам і адсюль — замежнае яго нападўненне, сувязі.

— Пачну з таго, што доўгі час гісторыя беларускай эміграцыі была ў ліку «закрытых» тэм, за выключэннем можа дасавецкага яе перыяду. Глыбока ж даследаваць пазнейшы было непажаданым, як і прытрымлівацца аб'ектыўнага пункту гледжання, калі ён не ўкладваўся ў панавашыя ідэалагічныя пастулаты. Цяпер змены ў адносінах да эміграцыі ёсць. Як на афіцыйным, так і грамадскім узроўнях. А працэсы нацыянальнага адраджэння, якія ажыўліліся ў апошнія гады, выявілі вялікую цікавасць да суродзічаў замежжа.

Наш аўтарскі калектыў ставіць гэтай весці аповяд аб эміграцыі,

яе прычынах, колькасным і сацыяльным складзе, эканамічным становішчы ў рэчышчы генезісу і беларускай нацыі, і краін, стаўшых для беларускіх замежных супляменнікаў прыёмнай радзімай. Мы маем намер вывучаць перш за ўсё міжнародную міграцыю беларускага насельніцтва менавіта з тэрыторыі Беларусі. (Трэба памятаць, што беларусы эмігрыравалі не толькі з родных зямель, але ў апошнія два стагоддзі і з іншых рэгіёнаў Расіі. Ёсць статыстыка, якая сведчыць, што ў 1896—1912 гадах у Сібір перасялілася больш за 700 тысяч чалавек). І сёння кожны пяты беларус у краіне жыве за межамі БССР.

Першыя зробленыя намі падходы да вывучэння гісторыі беларускай эміграцыі сведчаць аб неабходнасці аб'ектыўнага яе пераасэнсавання на падставе новых крыніц, адмовы ад звыклых штампаў, неаргументаваных абвінавачванняў эмігрантаў у фальсіфікацыі жыцця на Бацькаўшчыне, ды і яе гісторыі. Мы імкнёмся кіравацца ўласным разуменнем працэсаў, якое будзе грунтавацца на ўсёй даступнай нам сукупнасці фактаў і дакументаў, крытычна аналізавач з зробленае папярэднікамі, выкладаць гістарычныя даныя без агляды: падабаецца гэта ці не той ці іншай палітычнай плыні, установе, асобным колам грамадства.

Мяркуем таксама падрыхтаваць навуковы нарыс, які ахопліваў бы і самую раннюю стадыю перасялення за мяжу, і пачатак масавага, г. зн. з канца XIX стагоддзя, і выезды ў даваенныя і пасляваенныя часы.

Плануем апублікаваць навукова-папулярны зборнік «За межамі Бацькаўшчыны». Хацелася б расказаць аб набытках эміграцыі ў галіне беларускай культуры, літаратуры, мастацтва, пра няпросты, а часам і драматычны лёс тых, хто жыве «ля чужых берагоў», складанасці іхняга прыстасавання да чужой мовы, традыцый. А яшчэ і тое, што бацькоўскі кут быў не вельмі ласкавы да іх...

Наконт выканаўчага патэнцыялу... Даследаванні, аб якіх ідзе гаворка, — комплексныя, шматпланавыя, на сумежжы многіх навуковых дысцыплін. І весціся яны павінны, акрамя вучоных нашага аддзела, і дэмографамі, і этнографамі, і філолагамі, і эканамістамі. Выявілася цікавасць і многіх іншых даследчыкаў гэтай праблемы. Напрыклад, міністр

замежных спраў БССР, кандыдат гістарычных навук Пётр Краўчанка выказаў жаданне ўдзельнічаць у асветленні пытанняў, звязаных з палітычнай эміграцыяй.

Аб сувязях. Безумоўна, мы цесна ўзаемадзейнічаем і з інстытутамі АН БССР, перш за ўсё са створаным нядаўна нацыянальным навукова-асветніцкім цэнтрам імя Ф. Скарыны, са шматлікімі грамадскімі арганізацыямі. Паспех у значнай ступені будзе залежаць гэтакаса ад актыўнасці нашых замежных кантактаў. Наладзілі мы і з беларусамі Польшчы, з БГКТ. Яго старшыня Аляксей Баршчэўскі выступіць са сваім сюжэтам у памянёным зборніку. Пры пасрэдніцтве БГКТ запланавана камандзіроўка двух спецыялістаў аддзела ў Польшчу з мэтай збору матэрыялаў па раздзелу «Беларусы Польшчы». Разлічваем на фонды бібліятэкі імя Ф. Скарыны ў Лондане і дапамогу яе кіраўніка апостальскага візітара айца А. Надсона. Маецца дамоўленасць з англійскім беларусазнаўцам Джэймсам Дзінглі аб выкарыстанні матэрыялаў даведніка па беларускай эміграцыі, які ён складае разам з беластоцкім вучоным Янам Чыквіным. Ускладаем надзею на міжнародны кангрэс беларусістаў, які мае адбыцца сёлета ў маі, падчас якога наш аддзел прапанаваў правесці «круглы стол» па пытаннях беларускай дыяспары. Прапанава прынята.

...Гаворачы аб той эміграцыі, галоўным імператывам каторай з'явілася другая сусветная вайна, наўрад ці можна абмінуць, а сустрэшы — не паспрабаваць разабрацца ў шматлікіх падводных цяжнях, якія тут прысутнічаюць. У безлічы вялікіх і малых пытанняў, няроўных адносін нах да гэтай эміграцыйнай хвалі, якія выўляюцца сёння сярод нас у форме супрацьстаяння, непрымірымасці. Генеалогія гэтага супрацьстаяння здаецца зразумелай: надта жорсткія выправаванні выпалі на долю беларускага народа ў часы сталінскага абсалютызму, гітлераўскага нашэсця і г. д. Я пацікавіўся ў субяседніцы яе бачаннем гэтага стану рэчаў як вучонага. Адказ быў такі:

— Я той думкі, што большасць эмігрантаў была ахвярай свайго часу: белага і чырвонага тэрору ў гады грамадзянскай вайны, палітыкі камандна-адміністрацыйнай сістэмы (хібаў калектывіза-

цы, пры вырашэнні нацыянальных пытанняў, злучынных рэпрэсій 30-х — пачатку 50-х гадоў і г. д.).

Некалькі слоў аб вельмі-вельмі няпростай праблематыцы «ваеннай» эміграцыі. Супрацьстаянне, кажаце... Лічу, што адны сведома не хочуць чуць ці праўдзіва выкладаць абставіны жыцця беларусаў на эміграцыі, а другія, не маючы поўнай інфармацыі, уведзеныя ў зман, па звычайнай схеме кідаюцца выкрываць, на іх погляд, хлусню. Доўгія гады ідэалагічнай апрацоўкі, дэнацыяналізацыі зрабілі сваю справу: не ўсе гатовы ўспрыняць і асэнсаваць праўду. Да таго ж «ваенная» эміграцыя разглядалася да апошняга моманту, як і ўсё іншае, аднабакова. Яе прычыны, матывы падаваліся без аб'ектыўнага паказу канкрэтных грамадска-палітычных, сацыяльна-эканамічных працэсаў, культурнай і нацыянальнай палітыкі. А як паўплывалі на сведомасць тых, хто жыў у вайну, парушэнне правоў чалавека ў краіне, знішчэнне ў ходзе масавых рэпрэсій 30-х гадоў інтэлекту нацыі? Чакае свайго шчырага і сумленнага даследчыка і праблема калабарацыянізму. Нельга адмаўляць той факт, што памылкі ў нацыянальнай палітыцы партыі бальшавікоў, Савецкага ўрада прывялі да таго, што некаторыя сведомыя беларусы пачалі шукаць выйсце на шляхах супрацоўніцтва з гітлераўскім рэжымам, песцячы надзею на адраджэнне беларускай нацыі. А эмігранты з ліку ваеннапалонных? Як вядома, Савецкі Саюз не далучыўся да Жэнеўскай канвенцыі, тым самым кінуўшы сваіх грамадзян на волю лёсу, без прававой абароны. А хто трапіў у палон (часта паранены, непрытомны), аб'яўляўся здраднікам. Шмат беларускай моладзі, прымушова вывезенай гітлераўцамі, не вярнулася, або шукаючы лепшага жыцця, або не спадзеючыся на гуманнае адносіны да сябе, памятаючы аб атмасферы страху ў перадаваенныя часіны.

Таму ў дачыненні да «ваеннай» эміграцыі па кожнай канкрэтнай з'яве, асабе трэба выкладаць матэрыялы з улікам усіх абставін, супастаўляць розныя пункты гледжання, крытычна ставіцца да архіўных матэрыялаў, беручы пад увагу і тое, што існуюць сфальсіфікаваныя дакументы як з боку гітлераўцаў, так і адпаведных айчынных спецслужбаў тых часоў. Так, былі і тыя, хто здрадзіў свайму народу, хто стаў

карнікам, саўдзельнікам гітлераўскіх злачынстваў на акупіраванай тэрыторыі і апынуўся пасля вайны за мяжой. І яны павінны панесці суровае пакаранне, як таго патрабуе Канвенцыя ААН аб непрыямненні тэрмінаў даўнасці да ваенных злачынцаў і злачынстваў супраць чалавецтва.

Скарыстоўваючы нагоду, хачу праз вашу газету заклікаць замежных суродзічаў да супрацоўніцтва ў такой складанай і вельмі патрэбнай усім нам справе. І не толькі іх, але і ўсіх, хто можа дапамагчы матэрыяламі, дакументамі, рэдкімі публікацыямі.

...Нялішнім, думаю, будзе дадаць да заключнага «ў добры час, гісторыкі» і тое, што якім бы мнагазначным ці палірым ні выглядала стаўленне да эміграцыі шматпартыйнага, сацыяльнага і навуковага асяроддзя на Бацькаўшчыне, якой бы рознароднасцю ў поглядах ні вызначаліся шматлікія, дзесяці варожыя адзін аднаму пласты беларускага замежжа, трэцяга не дадзена: дыяспара — неад'емная частка нашай агульнанацыянальнай гісторыі, культуры, літаратуры. І яна падлягае і вывучэнню, і разуменню і, як вынік — адносінах, якія б засноўваліся на існуючых міжнародных і айчынных юрыдычных нормах, гуманістычных каштоўнасцях, маралі прававой дзяржавы, якую мы збіраемся будаваць.

Апроч таго, распрацоўка гісторыі беларускай эміграцыі — уклад не толькі ў фундаментальную навуку, пошук іспіны, што таксама немалаважна. Гэты ўклад дапаможа правільна і пісьменна арэнтавацца напярэдадні новай, можа і больш магутнай, чым калісьці, эміграцыйнай хвалі, якая пагражае абрынуцца на нас пасля скарага прыняцця закона аб уездзе-выезде.

Магчыма, не ўсе чытачы пагодзяцца з адзёнкамі і пунктамі гледжання, што выкладзены ў гэтым матэрыяле. У вас ёсць канкрэтныя заўвагі? Туды давайце разам шукаць тую гістарычную справядлівасць. Чакаем вашых водгукаў, асабліва ад тых, каго непасрэдна тычыцца гэтая тэма, нашых замежных суайчыннікаў.

Кастусь ШАЛЯСТОВІЧ.



Зноў узнесліся над Магілёвам залачонныя купалы храма Трох Свяціцеляў, у якім апошнія гады размяшчаўся Дом культуры завода Стромашына. Пасля перадачы будынка праваслаўнай царкве за справу ўзяліся і будаўнікі, і архітэктары-рэстаўратары. І нягледзячы на тое, што работы яшчэ не скончаны, храм, у якім ужо ідуць службы, уражае сваіх прыхаджан веліччу і прыгажосцю ліній, годнасцю і духоўнасцю.

НА ЗДЫМКУ: завяршаецца рэстаўрацыя цэнтральнага храма Трох Свяціцеляў.

Фота С. ЖАЛУДОВІЧА.

## НАШЫ СЛАВУТЫЯ ЗЕМЛЯКІ

## ЗАСЛУЖЫЎ ПАШАНУ НАШЧАДКАЎ

Шлях нацыянальна-вызваленчай барацьбы беларусаў на пачатку нашага стагоддзя быў нялёгкім. Гэтай барацьбе аддалі ўсе свае сілы лепшыя сыны Беларусі, змагаючыся з сіламі рэакцыі за лепшую будучыню свайго народа. Да такіх барацьбітоў належыць і Клаўдзія Дуж-Душэўскі — грамадска-палітычны дзеяч Беларусі і дужа шанаваны і заслужаны архітэктар Літвы.

Нягледзячы на ягоныя бясспрэчна вялікія заслугі, на працягу дзесяцігоддзяў яго імя было амаль цалкам забытае або згадвалася вельмі ўжо асцрожна. Сёння перажываем часы аднаўлення нашай знявечанай гістарычнай памяці, узнікае непазбежны

працэс перагляду нашых поглядаў на ролю і азначэнне паасобных дзеячаў, што зрабілі важкі ўклад у дзесяцігоддзі нашага грамадскага і культурнага жыцця. Дык сёння, калі мінае сто гадоў ад нараджэння Клаўдзія Душэўскага, нашчадкам трэба належна ўшанаваць імя гэтага самаахвярнага барацьбіта і нястомнага будаўніка.

Ён нарадзіўся 26 красавіка 1891 года ў мястэчку Глыбокім Віленскай губерні. У сям'і яшчэ з маленства далучыўся да традыцыйна барацьбы з царскім самадзяржаўем — яго прадзед Урублеўскі загінуў у паўстанні 1831 года, а дзед Высоцкі загінуў у паўстанні 1863 года.

Закончыў Клаўдзія рэальную гімназію ў Вільні. Яшчэ вучнем далучыўся да беларускай грамадскай працы, з 1909 года супрацоўнічаў з рэдакцыяй газеты «Наша ніва», пазнаёміўся з тагачасным беларускім асяроддзем у Вільні.

Далей вучыўся ў Пецярбургскім горным інстытуце. Пецярбург у той час быў своеасаблівым цэнтрам беларускага нацыянальнага адраджэння. Яшчэ напярэдадні рэвалюцыі 1905 года менавіта там узніклі першыя беларускія грамадскія і падпольныя палітычныя арганізацыі, якія аб'ядноўвалі студэнтаў і рабочых, выхадцаў з Беларусі. Там жа і зарадзілася па сутнасці першая беларуская рэвалю-

## ДРУГОЕ ЖЫЦЦЕ ГЕДЫМІНАВА ДАСПЕХА

Што такое рэіды тэўтонскіх атрадаў, было добра вядома жыхарам зямель ВКЛ. У першыя ж некалькі гадоў пасля таго, як пахавальны дым узніс Гедыміна на неба, «рэіды» зліліся ў адзін суцэльны націск. Фронт жалезнага нашэсця прасоўваўся ўсё глыбей, нібы зноў уваскрэсла даўняя мара пілігрымаў — падначаліць увесь гэты край магутнай сваёй дзяржаве. І гэта было закана-

для Еўропы, так і для Масковіі, з'явілася ў іх саюзе.

Калі восенню 1345 года Альгерд і яго вершнікі, якія за адну ноч прыляцелі з Віцебска, саскочылі з запененых коней, змова, дзякуючы Кейстуту, была ўжо здзейснена. Саюз братаў, за якім стаяла амаль не ўсё Вялікае княства, патрабаваў фармальнасці — захопу Віленскай зямлі і абвясчэння вялікага князя. Гэты тытул набылі яны абодва, а Яўнут, як аднагалосна пацвярджаюць усе хронікі, пакінуў замак, не паспеўшы нават апрануць-

туль вызначалася прастай абаронай, цяпер ускладнілася — пашырыўся яе геаграфічны арэал, і ў першую чаргу, да Усходу. Улады воіна-выканаўцы стала мала — спатрэбіўся яшчэ і палітык, і дыпламат. Спатрэбіліся хітрыя пасольствы — і першае з іх было адпраўлена ў Арду, узнікла неабходнасць думаць на некалькі крокаў наперад — і літоўская раць пагнала татараў на Сіняй Вадзе (1363), тры разы стаяла пад Масквой (1368, 1370, 1372).

У другім, а затым і ў трэцім

Сяргей КАРОЛЬ

# ВЕРШНІКІ НА КОНЯХ

мерна, бо ваяўнічаму Ордэну Вялікае княства ўяўлялася толькі вялізнаю прастораю «нічыёй» зямлі, якая вабіла багатымі гарадамі ды шчодрымі палямі. У Заходняй Еўропе, што не ведала зямлі без сеньёра, свабодныя абшары прынята было захопліваць або падпарадкоўваць.

Кожная вобласць у ВКЛ абаранялася пасобку, маючы свайго князя-палкаводца, таго ж, хто мог бы з'явіцца перад Захадам як Rex (правіцель) ці Dux Magnus (вялікі князь), зноў не было. І тым больш няўхільным становіўся захоп, чым хутчэй у Ордэне ўпэўніліся, што Вялікае княства Літоўскае дзяржававаў, у іх разуменні, перастала з'яўляцца. Заваўнікам здавалася, што перад імі зноў ляжала аморфная прастора без улады і абароны — ідэальны абсяг для экспансіі.

За заслонай думу і ў бясконцым звоне зброі разгледзець нават сучаснае, не тое што будучыню, было тады надзвычай цяжка. Але менавіта ў гэтыя тры гады быў абраны шлях, што прывёў да вялікіх перамог і славы, якою карыстаецца ў гісторыі ВКЛ другая трэць XIV стагоддзя.

Хоць і не было таго, хто мог бы стаць адзіным прадстаўніком усёй дзяржавы, былі двое, што кіравалі пасобку найвялікшымі і найбольш палітычна важнымі яе часткамі. Гэта — Кейстут, вядомы як ваенны князь усяго заходняга памежжа, і Альгерд, якому адкрываўся Усход — мацуючая Масква, а за ёю ўсё яшчэ вялікая Залатая Арда. Адказаць, ці ўсведамлялася братамі адзіная дзяржава як неабходнасць, задача складаная, аднак будучая неабсяжная Літва, легенда як

ца. І той факт, што, як выказаўся беларускі гісторык П. Лойка, калі Еўропа захлыналася забойствамі і атручваннямі, Яўнут быў усяго толькі высланы ў Заслаўе, быў з'яваў зусім натуральнай, бо забіваць яго не мела ніякага сэнсу. У яго, як і ва ўсіх князят, не меўшага ўласнага дамена і да таго ж страціўшага папулярнасць, не засталася шанцаў змагацца за ўладу.

Складвалася ўражанне, што на зямлю трох рэлігій вярнуліся Гедымінавы часы. Як і раней, кангламерат вымагаў абароны. Кейстут, які не раз вызначыўся на прускіх палях бітваў і здолеў уцячы з палону, прарубіўшы рыдлёўкай сцяну вежы, які ўсё жыццё не выпускаў меч з цвёрдай далоні, славіўся героём не толькі на Захадзе, але і на Усходзе. Яго постаць разам з іншымі ўпрыгожвае помнік тысячагоддзю Расіі ў Ноўгарадзе. Не менш славы і годнасці ў Альгерда, які пасляваў ваяваць на ўсіх напрамках, адчыняць цэрквы і капішчы, звяртацца з пасольствамі да буйнейшых краін... Хаця Альгерд і Кейстут і лічыліся вялікімі князямі, яны былі толькі буйнейшымі з суправіцеляў, адносін між якімі захавалі былію патрыярхальнасць. Але ж са спантаннай неабходнасці такія адносін ператварыліся ў традыцыю — ужо другое калена Гедымінавічаў пасля дасягнення імі адпаведнага ўзросту тым жа чынам размяркоўвалася вырашэннем старэйшых у родзе сваякоў, а на месцы Альгерда і Кейстута яшчэ з дзяцінства рыхтаваліся іх сыны — Ягайла і Вітаўт...

Аднак новыя каласы ўзыходзілі са старога насення, і гэтая руць, якую хаця і цяжка яшчэ было заўважыць, усё хутчэй ішла ў рост.

Знешняя палітыка, што дагэ-

пакаленні княжатаў Гедымінавічаў, колькасць якіх ужо перайшла за два дзесяткі, сталі ўсё часцей думаць аб спадчынасці, што рабіла арганізм улады адчувальным да вірусу леннага права, а ў гэтым сэнсе княжаты, ужо розныя па сваяцкай блізкасці да Гедыміна, не маглі мець роўных правоў. З'яўляецца таксама і мясцовае рыцарства, якое мела патрэбу ў сеньёры. Словам, палітычнае і сацыяльнае жыццё ўзбагачалася і патрабавала для свайго новага зместу і новыя формы.

Гедымінавічы, адрываючыся ад свайго клана, усё больш застаюцца з абласцямі, што кармілі іх. З'яўляюцца новыя фігуры, такія, як Андрэй Альгердавіч Полацкі, праслаўны князь, палітык, мэтаю якога была самастойнасць яго зямлі, а сродкам — леннае права, аб якім князь Андрэй меў выдатнае ўяўленне.

Улада засталася адзінай, але не знайшла сабе прававых норм і ўжо ў апошнія дзесяцігоддзі жыцця Альгерда існавала ў крэдыт — дзякуючы звычкам яе ўспрымання і аўтарытэту вялікага князя. Між тым, на паўночным і заходнім франтах настала зацішка, вайна адышла, і ад усяго таго, што раней адна, застаўся адзін зношаны Гедымінаў даспех. Народнасці, што склалі ВКЛ, пачалі шукаць свае, больш глыбінныя дзяржаўныя структуры, і гэта была яшчэ адна спроба выйсці з кола сумеснага развіцця, што праследавала гэтую частку Усходняй Еўропы на працягу ўсёй яе гісторыі. Наспывала бойка, у якой этнасы і дзяржава сыходзіліся адзін на адзін...

Яшчэ нейкі час пасля смерці Альгерда ў 1377 годзе супраўленне існавала па інерцыі, але ўзрвалася ўжо канчаткова да году 1382. Вялікім князем Ягайлам быў падаўлены Полацк, што

імкнуўся да незалежнасці, а ў Крэве задушылі Кейстута, вернага старым традыцыям. Сын яго Вітаўт знайшоў сабе прытулак у Тэўтонскім Ордэне, адкуль і працягнуў да княства свой адвостраны меч.

Сітуацыя патрабавала дзеянняў. Ягайла, які пацярпеў шэраг правалаў як дома, так і ў спробах дамовіцца з Масквой, звярнуўся да Польскай Кароны. Польская ж манархія мела шмат агульнага з той сістэмай улады, што дагэтуль існавала ў ВКЛ, і таму змена галаўнога ўбору выглядала натуральнай. Але калі Гедымінавічы з буйных яшчэ маглі б з гэтым згадзіцца, то для больш далёкіх, тых, хто не мог разлічваць на дапамогу караля — для сярэдніх і дробных родаў, — гэта азначала страту ўсяго і, у першую чаргу, — свабоды. Гэтым людзям патрэбны былі лідары. Яны знайшлі яго ў выгнанніку Вітаўце. Пасля паходаў і страт, адчаю і перамог у 1392 годзе мясцовае панства ўзяло келіхі за Вялікага князя дзяржавы, што захавала незалежнасць.

Вітаўт быў першы правіцель змененага княства. Хаця яно і заставалася ў ранейшых межах і мала змяніла знешні абрыс, сутнасць была ўжо іншай. Вялікакняжацкая ўлада па-ранейшаму была наднацыянальнай, але з ваеннай стала пераўтварэцца ў палітычную, заснаваную на прававых нормах. Сэнс гэтых норм перадаваўся кароткім словам — «прывілей!» Гэта слова ўвайшло ва ўжытак у канцы XIV стагоддзя і стала тэрмінам, які існаваў толькі ж, колькі і сама дзяржава. Гэта слова азначала для жыхароў ВКЛ не менш, чым значыць для нас слова «канстытуцыя».

Прывілей выдаваўся абласцям як дакументы, якія гарантавалі абмежаванне вярхоўнай улады на іх тэрыторыі, і тыя змены, што адбыліся дзякуючы гэтаму, былі каласальныя — яны, практычна, зацвердзілі нацыянальную дзяржаўнасць у шматнацыянальнай дзяржаве над адзіною ўладай. Князь дзяліўся ўладаю з сям'ямі — прадстаўнічымі арганізмамі абласнога значэння. І калі некалькі земляў адной народнасці (напрыклад, Полацкая і Віцебская) аб'ядноўвалі пастановы сваіх сям'яў, што адбывалася даволі часта, то гэта ўжо была палітыка нацыянальнага дзяржаўнага ўтварэння. Так пад адзіным гербам існавалі розныя этнасы, якія розніліся не толькі культурамі, але і тым, што мелі асобныя дзяржаўныя структуры, першасныя ў адносінках да цэнтральнай адміністрацыі.

І ўсё ж лёс гэтага ўсходне-еўрапейскага «агульнага дому» быў трагічны. У XVIII стагоддзі яго падзяляць паміж сабою моцныя цэнтралізаваныя манархіі Еўропы.

## КАРЫСНЫ І ПРЫБЫТКОВЫ ДЫЯЛОГ

### АМЕРЫКАНЦЫ АБЖЫВАЮЦА Ў МІНСКУ

Ужо тысячу персанальных камп'ютэраў вырабіла сумеснае савецка-амерыканскае прадпрыемства «Саміт сістэм», што ўладкавалася ў Мінску. Прычым зроблена гэта, як гаворыцца, у лепшых амерыканскіх традыцыях: прадпрыемства было зарэгістравана ў апошнія дні 1990 года, а ўжо праз паўтара месяца выпусціла першую прадукцыю. Праўда, практычна ўсе камплектуючыя вузлы і дэталі сюды дастаўляюць з ЗША.

— Наша мэта — вырабляць у СССР электронныя вылічальныя машыны, якія спалучалі б у сабе навейшыя амерыканскія дасягненні ў галіне паўправаднікоў і лепшае савецкае праграмае забеспячэнне, — сказаў генеральны дырэктар «Саміт сістэм» пан Джэк Баерс.

Пад гэтую ідэю заснавальнікі сумеснага прадпрыемства падводзяць грунтоўную матэрыяльную базу. Так, каліфарнійская фірма «Чыпс энд тэхналаджэ» прадстаўляе найноўшыя вузлы і дэталі для зборкі камп'ютэраў, аэрапорт «Мінск-2» выдзеліў вытворчыя памяшканні і офісы, сумеснае прадпрыемства «Дыялог» не толькі прадае прадукцыю па ўсяму Савецкаму Саюзу, але і забяспечвае яго сервіснае абслугоўванне. Дарэчы, тое, што прадпрыемства знаходзіцца практычна ў рамках аэрапорта, дазваляе істотна скараціць транспартныя выдаткі, а таксама забяспечвае максімальна хуткую пастаўку гатовай прадукцыі і запасных частак ў любы пункт СССР, а з адкрыццём у недалёкай будучыні прамых авіярэісаў з Мінска ў ЗША і Заходнюю Еўропу — і па ўсім свеце.

Камп'ютэры, сабраныя ў Мінску, адпавядаюць усім сусветным стандартам. Ёсць у іх немалыя перавагі: уся электронная «начынка» змяшчаецца практычна на адной плаце. Гэта дазваляе мадэрнізаваць камп'ютэр.

Уладзімір БІКАЎ.

Заканчэнне.  
Пачатак у № 17.

цыяная партыя.

Душэўскі адразу ж прыняў актыўны ўдзел у грамадскім жыцці беларусаў, стаў адным з арганізатараў навукова-літаратурнага гуртка пры Пецябургскім універсітэце. Удзельнічаў таксама ў рэдагаванні газет «Дзяніца» і «Светач», што выдаваліся там на беларускай мове. Ён належаў да таго ж прагрэсіўнага асяроддзя беларускай інтэлігенцыі, да якога належаў Янка Купала, Цётка (Алаіза Пашкевічанка), Браніслаў Тарашкевіч і іншыя, што вучыліся тады ў Пецябурзе, а таксама вядомы апякун беларускай моладзі Браніслаў Эпімах-Шыпіла.

Дуж-Душэўскі быў адным з актыўных змагаюцца за ўзнаўленне беларускай дзяржаўнасці, за стварэнне незалежнай рэспублікі, быў удзельнікам шматлікіх з'ездаў і кангрэсаў. У пратаколе з'езда беларускіх нацыянальных арганізацый у Мінску ў сакавіку 1917 года чытаем, што «ад імя моладзі Петраградскіх вы-

шэйшых школ шчыра вітаў з'езд Клаўдзіі Душэўскі». Як сведчыць Літоўская Энциклапедыя, ён быў старшынёй Беларускай рады Вільні і Гродна, прадстаўніком беларусаў Прыбалтыкі, адным з беларускіх міністраў.

У пачатку дваццатых гадоў канчаткова ўладкаваўся ў Каўнасе, стварыў там Беларуска-літоўскі, мужам вядомай літоўскай пісьменніцы Лаздзіну Пяледы, рэдагаваў беларускія перыёдыкі, з іх найбольш вядомы часопіс «Крывіч». Быў шырока вядомым сярод беларускай грамадскасці Літвы, займаўся кнігавыдавецтвам, арганізаваў грамадскае жыццё сваіх суайчыннікаў, дапамагаў ім маральна і матэрыяльна. Сведчаннем яго дзейнасці з'яўляюцца шматлікія беларускія кніжкі, выдадзеныя ў Літве, у тым ліку слоўнікі і школьныя падручнікі. Многія з гэтых кніг трапілі і ў Заходнюю Беларусь, шырока там выкарыстоўваліся.

На працягу ўсяго міжваенна-

га перыяду Душэўскі жыў у Коўне, у сталіцы тагачаснай Літвы, і працяваў сябе як здольны архітэктар. Ён меў грунтоўную прафесійную падрыхтоўку, бо, скончыўшы раней Пецябургскі горны інстытут, ён яшчэ закончыў будаўнічы факультэт Каўнаскага ўніверсітэта. Працаваў як будаўнік у розных дзяржаўных установах і праектных арганізацыях. Быў аўтарам праектаў шматлікіх прамысловых аб'ектаў і будынкаў па ўсёй тэрыторыі Літвы (кінатэатр «Мэтрапалітэн» у Каўнасе, фабрыка беконаў у Панявежысе і шмат іншых).

У 1940 годзе з устанавленнем Савецкай улады ў Літве Душэўскі ў новых варунках працягвае паспяхова працаваць у галіне сваёй прафесіі будаўніка. Але хваля арыштаў беларускіх дзеячаў на падставе неабгрунтаваных абвінавачванняў, характэрная для Беларусі ў трыццатых гадах, дакацілася і да Каўнаса. Яе ахвяраю стаў і Душэўскі. З пачаткам вайны ён апынуўся

на свабодзе, але не надоўга. У гэты цяжкі акупацыйны час многія апынуліся ў бядзе, а Клаўдзіі Сцяпанавічу меў такі характар, што нікому не адмаўляў у дапамогу, у тым ліку і сваім суайчыннікам, і сваім калегам-будаўнікам, сярод якіх былі асобы розных нацыянальнасцей. За сваю дабрачыннасць ён быў арыштаваны нямецка-фашысцкімі захопнікамі і накіраваны ў канцэнтрацыйны лагер у Правянішках. Вярнуўся дамоў толькі пасля вызвалення тэрыторыі Літвы ад акупантаў.

Аднак на гэтым нягоды яго жыцця не скончыліся. І пасля вызвалення ён быў ізноў рэпрэсаваны. Вось парадокс, характэрны для таго нялёгкага часу. Урэшце толькі з наступленнем адлігі ён быў канчаткова вызвалены і рэабілітаваны.

Душэўскі ізноў актыўна ўключыўся ў сваю працу будаўніка. Працаваў дацэнтам на будаўнічым факультэце Каўнаскага ўніверсітэта і галоўным інжынерам праекта

ў інстытуце «Літбудпраект». Удзельнічаў у будове фабрыкі «Пяргале», Таўрагскай фабрыкі цэглы, дахоўкі і дрэнажных труб, станкабудаўнічага завода «Жальгірыс» у Новай Вільні. Памёр ён ва ўзросце 68 гадоў, будучы яшчэ цалкам працаздольным. Ягонае жыццё перадачна спынілі шматлікія хваробы, набытыя ў час жыццёвых нягод.

Біяграфічны матэрыял пра Клаўдзія Дуж-Душэўскага амаль зусім не распрацаваны, мала вядомы нашаму сучасніку ды чакае свайго даследчыка — аб'ектыўнага, сумленнага, пазбаўленага дагматычных комплексаў. Душэўскі прадстаўляе сабой яшчэ адну дужа цікавую постаць з кагорты дзеячаў беларускага вызваленчага руху, вартую ўвагі нашых даследчыкаў. Цікавая яна тым, што хораша ўпісваецца ў культурную спадчыну і Беларусі, і суседняй братай нам Літвы.

Лявон ЛУЦКЕВІЧ.



## ЦІ ДАЛЁКА «БУЛЬВАРНАЕ» МАСТАЦТВА АД САПРАЎДНАГА?



## ГАЛЕРЭЯ... НА АСФАЛЬЦЕ

— Колькі каштуе гэта карціна?  
— 85 рублёў.  
— А патаргаванца з вамі можна?  
— Не, тут было шмат работы, танней не прадам. Жанчына паглядзела творы іншых мастакоў, зноў падышла.

— Усе ж вазьму гэты пейзаж на фоне сонца на захадзе. Фарбы — як у Афрыцы!  
Расплацілася, адышла задаволеная, але вярнулася, папрасіла мастака напісаць прозвішча, каб не была карціна «безназоўнай».

— Ці часта вы робіце тут пакупкі? — цікаўлюся.  
— Упершыню. Купіла для падарунка на гадавіну вяслелля сына — у магазінах жа нічога няма.

Здаецца, тут, на Ленінскім праспекце, не спяшаюцца толькі яны, мастакі: павольна ходзяць ля сваіх работ, выстаўленых ля ўваходу ў мастацкі салон. Прадаюць. Своеасабліва крама пад адкрытым небам. Бясслатная выстава.

Апошнім часам усё часцей збіраюцца тут купкі людзей — пакупнікоў і проста цікаўных; усё часцей прахожыя прыцішаюць крок, глядзяць, купляюць. Самадзейная галерэя на праспекце становіцца ўсё даўжэйшай, больш разнастайнай. Я размаўляла з многімі аўтарамі карцін. І гэтыя інтэрв'ю, мяркую, даюць магчымасць скласці своеасаблівы «калектыўны партрэт» мастака з праспекта.

— Вы часта бываеце тут?  
— Штодня, акрамя нядзелі, з 9-ці раніцы і амаль да вечара.  
— А калі працуеце?  
— Вечарамі, начама.  
— Як да вас ставяцца ахоўнікі правапарадку?  
— Сёння ўжо некалькі разоў падыходзіў міліцыянер, глядзеў дакументы. Мы плацім за патэнт 300 рублёў у год і за дазвол на продаж — яшчэ 400.

— Ала Пугачова спявае: «Жил-был художник один, домик имел и холсты». Як у вас нахонт гэтага?

— Туга, — смяецца. — У мяне двухпакаёвая кватэра, 28 метраў. У адным пакоі жывём з сям'ёй, другі прыстасаваны пад майстэрню. Пра палатно наогул не гавару: вы ж бачыце, усё ў асноўным накардоне выканана, з палатном — праблема. Пендзілі, фарбы купляем у кааператараў, рамачкі з Масквы прывозім, кардон добры дастаем хто дзе можа.

— Ад чаго залежыць кошт карцін?  
— Ад памеру і ад складанасці работы. Сёння самая танная — 50 рублёў.

— Ці даходнае гэта месца — Ленінскі праспект? Злыя языкі гавораць, тут вялізнымі грашамі пахне.  
— У сярэднім — тысяча ў месяц, але, гавораць, мовай эканаміста, чысты даход дзесьці працэнтаў 50: карціны маюць вялікі сабекошт.

— Ну, а як ставяцца да тутэйшых мастакоў прахожыя — так сказаць, патэнцыйныя пакупнікі? Па-рознаму. Адны ўспрымаюць іх, як выклік. Другія — як прыкмету дачынення да цывілізацыі і неблагія «аксесуары» для праспекта. Трэція ставяцца фанабэрыста: маўляў, выстаўляюцца (у сэнсе: самі сябе выстаўляюць, красуюцца).

— Эсць і такія, хто перакананы: нават тут можна знайсці што-небудзь цікавае, незвычайнае. Да ліку апошніх належу, і я, хоць, праходзячы іншым разам праз галерэю на праспекце, гатова пагадзіцца з сябрамі: у многіх мастакоў адны і тыя ж тэмы, сюжэты, «пералевы». Вядома, факт гэты можна было б пракаменціраваць і як «нічога нова под луной». І ўсё ж...

— Ці актуальнае для вас попыт нараджае прапанову?  
— Безумоўна.

— І што лепш «ідзе»?  
— У асноўным бяруць пейзажы на фоне сонца на захадзе. Стараешся, вядома, не паўтарацца, але... — разводзіць рукамі.

Першае, што падумалася: з глузду можна з'ехаць — з дня ў дзень маляваць адно і тое ж, адно і тое ж... Можна толькі паспачуваць людзям, якіх

прырода надзяліла пэўнымі здольнасцямі: гучыць як прысуд — «бульварнае мастацтва»...

Але, шчыра кажучы, я была крыху здзіўлена такой строгай, бескампраміснай ацэнкай, якую даюць сваім работам многія мастакі з праспекта. Няма ў іх амбіцый, недарэчнага «комплексу генія». Яны не крываць душой: галерэя на асфальце для іх — той «кавалак хлеба», без якога не пражыць. Многія ж займаюцца і сур'ёзнымі, вялікімі работамі, амаль у кожнага шмат цікавых задум і для выстаў, і для сябе, для душы. Асцерагаюцца, каб канчаткова не засмактала баўлота, не стаў звычайна так званы кітч, работа па прынцыпу «чаго пажадаецца»?

Пачынаючаму мастаку сёння цяжка станавіцца на ногі — і маральна, і матэрыяльна. Працаваць толькі «для вечнасці» не атрымліваецца: трэба і сям'ю карміць. Праспект некаторыя разглядаюць як магчымасць незадарма «набіваць руку».

...У некаторых, ведаю, крыху непаважлівыя адносіны да факта, што мастакі САМІ прадаюць творы: маўляў, зусім у гандляроў ператварыліся... Атрымліваецца: не сорамна займацца «культурнай спекуляцыяй» праз камісіёнку, а самому прадаваць свае работы нібыта дрэнна, амаральна. Гэта ідэальны варыянт: кесару — кесарава... Так, кожны павінен займацца перш за ўсё непасрэдна сваёй справай. Але ў нас — не атрымліваецца. Дык не наракаць на мастакоў трэба, а дапамагчы ім.

— Што вам больш падабаецца: маляваць альбо прадаваць?

— Вядома, маляваць. А гэта — па неабходнасці. Добра, каб была створана якая-небудзь фірма, што займалася б пасрэднай дзейнасцю паміж намі і пакупнікамі, а за паслугі брала пэўны працэнт з продажу — было б вельмі зручна. Ці на крайні выпадак адвядлі б нейкае спецыяльнае прыстасаванае месца для выстаў-продажаў. Пагадзіцеся: снег, дождж, летні пыл — не лепшыя нашы саюзнікі. У Кіеве на Крашчаціку ў падземным пераходзе адвядлі спецыяльныя вітрыны для мастакоў. Для нас усё гэта — ружовая мара...

— Якія ў вас адносіны паміж сабой?  
— Добрыя, таварыскія. Мы і сябруем, і канкуруем.

Слова гэта — канкуруем — прызнаюся, парадавала: можа, канкурунцыя з чыста камерцыйнай (намалюваць тое і так, каб лягчэй было прадаць) перарасце ў творчую?..

Аднак прыгадалася: пажылы мужчына доўга аглядаў карціны, а купіць нічога не рашыўся. Ча-му?

— Ды ў мастацтве я не разбіраюся! — тлумачыў ён. — Раптам набуду якую карціну, а яна акажацца зусім ужо «дзяшоўкай»? Вось дажыў да сівых валасоў, дапрацаваўся да галоўнага спецыяліста, а тут — пас.

Сапраўды, у большасці з нас, нягледзячы на выгляд занадаў, мякка кажучы, вельмі прыблізнае ўяўленне аб мастацкай культуры. Не выхавана ў нас гэта. Што наракаць на дзіцячы садок, школу ці тэхнікум, калі ў большасці ВНУ эстэтычнае выхаванне пачынаецца і заканчваецца курсам эстэтыкі, які нярэдка выкладаецца так ўбога, што здольны выклікаць не цікавасць, а, наадварот, непрыязнасць да мастацтва.

Дык, можа, жаданне разабрацца ў сапраўдным і ўяўным — хоць бы вольна, у галерэі на асфальце, — абудзіць у кога-небудзь цікавасць да жывапісу, яго гісторыі, заахвоціць разабрацца ў розных пlynях, пацягне на «афіцыйныя» выставы?

Тады, напэўна, у кожным канкрэтным выпадку кожны з нас сам знойдзе адказ на пытанне: ці далёка ўсё ж «бульварнае» мастацтва ад сапраўднага?

Т. ПАДАЛЯК.  
«Звезда».

НА ЗДЫМКУ: галерэя на сталічным праспекце.

## МАЙСТРЫ

## ЛЫЖКА ДА АБЕДУ

Прасторны хляўчук да самай сталі закладзены асінавымі калодкамі і паленцамі. Запас дроў на зіму? Але ж для печы лепш бярозавыя... Аказваецца, гэта матэрыял для мастацкіх работ. У кожным паленцы «схавана» будучая лыжка, апалонік, чарпак ці начовачкі, а «шукаць» іх будзе патамны майстар-дрэваапрацоўшчык Іван Гладзікаў, які разам са сваёй вернай спадарожніцай і такой жа выдатнай майстрыхай Палінай Міронаўнай навывразаў гэтых рэчаў ужо не адну тысячу...

Здавалася б, у наш час ёсць многа самых розных, модных, зручных вырабаў з металу, пластыку, шкла. Але і драўляныя рэчы ў нашане. Талковы гаспадар не стане квасіць капусту ў бітоне, а пашукае драўляную бочачку, ды каб не з абы-якіх клёпак. Іншая справа, што знайсці яе не так лёгка. Не тое што цалая вёска майстроў, а і проста добры бондар сёння — рэдкасць. Таму ведаюць такіх майстроў ва ўсім наваколлі. А ўжо калі пашанцуе на майстра, то ад заказаў абдою не будзе.

Зойдзеш часам на рынак, ды не ў якім-небудзь глухім мястэчку, а ў цэнтры сталіцы, і можаш убачыць недзе ў далнім кутку такога майстра са сваімі вырабамі. Россып драўляных лыжак, апалонікаў, чарпакоў і нават... качалка, якой калісьці прасавалі бялізну! Няўжо нехта яшчэ карыстаецца такім «прасам»? Карыстаюцца! Праўда, толькі людзі сталага веку, якія ўпарта не прызнаюць сучасных электрапрылад («хіба ім адпрасуеш як трэба?»). А што ўжо казаць пра драўляныя лыжкі! Узроставага цензу тут няма, добрая гаспадыня ведае пэўныя перавагі драўляных лыжак над металічнымі. Таму не панясе майстар дадому свой тавар: увесь разыдзецца.

Усе гэтыя разважанні — спроба вытлумачыць тую шырокую папулярнасць, якой карыстаюцца вырабы сям'і патамных майстроў-лыжкароў Гладзікавых з вёскі Фашчаўка Шклоўскага раёна.

...Іван Кузьміч выбірае са спірты асінавую калодку. Лёгкі ўзмах вострай сякеркі — калодка з сакавітым хрустам распадаецца на палавіні, тыя — на паленцы, як сякуць звычайныя дрывы для абпалу. Але тут патрабуецца асабліва дакладнасць, паленца павінна мець пэўны памер. Такой дакладнасцю і вызначаецца кожны ўдар сякеркі. Адзін капец паленца закружляецца: тут будзе чарпачок. Некалькі насечак — выдзяляецца месца яго злучэння з чаранком, які збольшага абчэсваецца да пэўнай таўшчыні. Наском сякеркі выбіраецца выемка ў чарпачку, пакуль што яшчэ вельмі ўмоўна і прыблізна. На гэтым сякера сваю справу скончыла. Нават у такой досыць грубай і прыблізнай загатоўцы ўжо ўгадваецца лыжка.

...За стагоддзі свайго бытавання гэтая зручная і практычная рэч выпрацавала дасканалую, дакладную форму. У раскопках старажытных Турава, Пінска, Гродна знаходзяць рэшткі (і нават цэлыя вырабы) касцяных і драўляных лыжак практычна той жа формы, што і сёння: зававалены, злёгка выцягнуты чарпачок, тонкі, зграбна выгнуты чаранок, часам разьба ў выглядзе гравіраваных завіткаў, сеткі, паяскоў. Пэўна, прызначаліся гэтыя рэчы для багатых застоляў. У народным жа побыце лыжкі аздабляліся рэдка, хоць умела, дасканала вырабленую рэч нельга не ацаніць за яе пластычныя якасці, гарманічныя формы. Некаторыя найбольш уменныя майстры ў падарунак ці для выставак не ленаваліся вырабляць адмысловыя лыжкі, з чаранком у выглядзе рыбіці ці з нарэзкамі на яго плоскім баку, а то і з колцам, кручком, птушынай галоўкай на канцы.

Падобныя вырабы можна бачыць і ў своеасаблівым хатнім «музеі» Гладзікавых, які размяшчаецца на прасторнай кухні, а ў зімовы час — адначасова і майстэрні. На цёплай

(Заканчэнне на 8-й стар.)

## У ДАР БЕЛАРУСІ

## ВЫСТАЎКА Ў ІЗРАІЛІ

Выстаўка унікальных карцін і суkenак вядомай французскай мастацкі Жульеты Фарну прайшла ў адной з залаў Дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, «Цудоўна», — з захапленнем сказаў міністр культуры БССР Я. Вайтовіч, які пазнаёміўся з творчасцю гасці з Францыі. Мадам Фарну заявіла, што перадае калекцыю сваіх карцін, прадстаўленых на выстаўцы, у дар Беларусі. Чатыры карціны, што знаходзяцца ў Парыжы, будуць прывезены пазней.

Шчодры дар непераўздызнага майстра жывапісу на шоўку выклікае глыбокую павагу, падкрэслівае суперажыванне мастацкі з людзьмі, якія пацярпелі ад чарнобыльскай катастрофы.

Жульета хоча, каб з яе творчасцю пазнаёміліся не толькі мінчане, але і жыхары іншых гарадоў і раёнаў рэспублікі. Цяпер гэта стала рэальнасцю: карціны належаць Беларусі.

З 28 красавіка па 4 мая ў Іерусаліме ў чарговы, пятнаццаты раз адбылася міжнародная кніжная выстаўка. На ёй былі прадстаўлены каля дванаццаці выдавецтваў Саветаў Саюза. У рабоце гэтага прадстаўнічага кніжнага форуму прыняла ўдзел і дэлегацыя Беларускай ССР.

На выстаўцы былі прадстаўлены звыш 100 кніг беларускіх выдавецтваў. Дэлегацыя ставіла перад сабой дзве задачы. Па-першае, наладзіць кантакты з гандлярамі кніг у Ізраілі, каб беларуская кніга, мінулы аб'яднанне «Міжнародная кніга», адразу магла трапіць у гэтую краіну. А па-другое, прапанаваць выпуск спецыяльна па заяўках ізраільскіх пакупнікоў — як на беларускай і рускай мовах, так і на замежных. І, зразумела, наладзіць кантакты з кнігавыдаўцамі і гандлярамі з іншых краін.

# ЛЫЖКА ДА АБЕДУ

(Заканчэнне.)

Пачатак на 7-й стар.)  
Лыжакцы сохнуць напая-  
гатовыя лыжкі і начавачкі. На  
сцяне — дзесяткі гатовых  
вырабаў рознага фасону, мно-  
гія з іх у свой час давялося  
бачыць на выстаўках. Пабы-  
валі яны і ў Маскве, на заклю-  
чнай выстаўцы першага Усе-  
саюзнага фестывалю самад-  
зейнай творчасці, трапілі ў  
многія выданні. І ёсць за што.  
Нават без разьбы лыжка ва-  
біць вока дасканаласцю форм,  
не кажучы ўжо пра поўную  
адпаведнасць свайму прыза-  
чэнню. Але, як і ўсе сапраўд-  
ныя майстры, Гладзікавы не  
абмяжоўваюцца толькі утылі-  
тарнымі вырабамі. Чаранкі  
лыжак аздабляюцца прыго-  
жым геаметрычным ці рас-  
лінным арнамантам, і рэч на-  
бывае яўна мастацкі харак-  
тар. А то і форма іх мяняецца:  
чаранок становіцца шырокім,  
таніруецца ў карычневы кол-  
лер, і на гэтым фоне выразна  
выступае далікатны разьбяны  
ўзор...

Тым часам майстар узброй-  
ваецца доўгім і, відаць, вельмі  
вострым нажом, бо тонкая,  
чыстая стружка здымаецца  
без шпякага бачнага напру-  
жання. Акрэсленыя формы  
набывае чарпачок, тонкім і  
зграбным становіцца чаранок.  
Несумненна, такая ўяўная  
лёгкасць і дакладнасць —  
вынік шматгадовай практыкі,  
калі рукі працуюць амаль  
аўтаматычна, а майстар тым  
часам яшчэ можа і гаворку  
падтрымліваць.

...Рамяство ў сям'і Гладзі-  
кавых, аказваецца, цягнецца  
па лініі Паліны Міронаўны.  
Трохі даўна: разьба па дрэву



— занятак быццам не для  
жанчыны. Так лічылі бацька,  
браты, майстры-аднавяс-  
коўцы з суседняй Рудні —  
радізімы Паліны Міронаўны,  
дзе лыжкарства здаўна за-  
ймаліся амаль усе мужчыны.  
Але маленькая Паліна не за-  
хацела з гэтым згаджацца.  
Гледзячы, як спрытна ўпраў-  
ляецца з разцом бацька, па-  
дахвоцілася паспрабаваць і  
яна. Першыя лыжкі былі  
крывыя, няўключныя, паль-  
цы ад парэзаў не паспявалі  
загойвацца. Але колькі было  
радасі, калі (здаецца, гадоў у  
трынаццаць) зарабіла сабе на  
сукенку: бацька на рынку  
прадаў яе лыжкі разам са сва-  
імі! З таго часу і рэжа лыжкі.  
Замуж выйшла — мужа на-  
вучыла. Гэта няцяжка было,  
Іван Кузьміч аказаўся на ўсё

здатны: ці мэблю змайстра-  
ваць, ці на трактар сесці. Усе  
разцы сам парабіў... Як май-  
стар на ўсе рукі, ён не толькі  
лыжкарства авоюў, але і начо-  
вачкі стаў рабіць, чарпакі,  
ашалонкі, рознае іншае  
драўлянае начынне. Так і  
выступаюць на выстаўках сям-  
ейным дуэтам.

У хатняй «выставачнай за-  
ле» нельга не звярнуць увагу  
на своеасаблівую вітрыну, за  
шклом якой — тужыя лыжак  
рознага памераў, ад самай вя-  
лікай да самай маленькай.

— Гэта наш сямейны кам-  
плект, — усміхаюцца гаспадары.  
— Нас жа дванаццаць ча-  
лавак: дзесяць дзяцей ды мы  
двое. Кожнаму па лыжцы...  
Рэзаць усе ўмеюць, шкада,  
што ніхто сёння не займаецца  
гэтым, раз'ехаліся па свеце,  
іншыя прафесіі выбралі. Хіба  
вось на ўнукаў надзея.

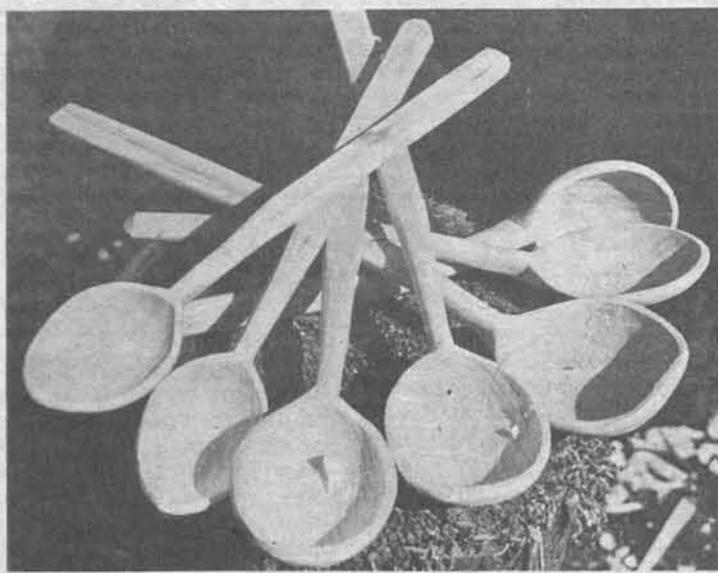
...Завяршаецца работа над  
лыжкай паўкруглым разцом.  
Заціснуўшы ў левай рудэ чар-  
пачок, свабоднымі пальцамі  
майстар накіроўвае лязо ў  
выемку. Разец з хрустам упі-  
ваецца ў дрэва, здаецца, зараз  
выскачыць — і па руцэ... Але  
інструмент слухаецца гаспа-  
дара, выемка паглыбляецца,  
набывае выразную, даклад-  
ную форму. Да належных  
абрысаў даводзіцца чаранок.  
Цяпер для поўнай чысціні —  
толькі прайсціся наждачнай  
паперай.

Лыжка гатова. Можна сад-  
зіцца за стол.

Іўген САХУТА.

НА ЗДЫМКАХ: Іван і Паліна  
ГЛАДЗІКАВЫ; работы  
майстроў.

Фота аўтара.



## БАЛЕТ КАРТЭСА НА КУБЕ

У рэспубліканскім ДOME  
работнікаў мастацтваў адбы-  
лася сустрэча з вядомым  
беларускім кампазітарам  
Сяргеем Картэсам.

Падставай для размовы  
стала пастаноўка яго ба-  
лета «Апошні інка» Нацыя-  
нальным балетам Кубы,  
якім кіруе знакамітая Алі-  
сія Алонса.

Задума напісаць балет  
узнікла ў кампазітара ў  
1985 годзе падчас пра-  
вадзання Міжнароднага фе-  
стывалю музыкі ў Маскве.  
Калі партытура была гато-  
ва, ёй зацікавіліся на Ку-  
бе. Спектакль, пастаўлены  
харэографам Густавам Эр-  
ра, аднаактовы, ён доў-  
жыцца каля гадзіны.

Прэм'ерныя паказы балета  
«Апошні інка» адбыліся ле-  
тась у кастрычніку — ліс-

тападзе ў Гаване ў час  
правадзання Міжнароднага  
фестывалю танца. На іх  
быў запрошаны і С. Кар-  
тэс. У фестывалі ўдзель-  
нічалі многія выдатныя тру-  
пы — такія, як трупы тэ-  
атра «Калон», трупы пад-  
кіраўніцтвам вядомага тан-  
цоўшчыка Хулія Бока і  
інш. Сапраўды каласальны  
послех на фестывалі выпай  
балету беларускага кампазі-  
тара. Зараз вядуцца пера-  
гаворы аб тым, каб ён  
быў пастаўлены Г. Эрра  
на сцэне нашага тэатра  
оперы і балета.

### «ПАЛЕСКІ КАРАГОД»

26—30 чэрвеня ў Пінску  
будзе праведзены першы  
рэгіянальны фестываль на-  
роднага танца «Палескі ка-  
рагод», мэта якога — за-  
хаванне, развіццё і прапа-  
ганда рэгіянальнай танца-  
льнай культуры, удаскана-

ленне мастацкага ўзроўню  
рэпертуару і выканаўчага  
майстэрства калектываў ама-  
тарскай творчасці, эстэтычна-  
га выхавання насельніцтва.

У фестывалі прымуць уд-  
зел этнаграфічныя і фаль-  
клорныя танцавальныя гур-  
ткі, аматарскія калектывы  
народнасцэнічнай харэаграфіі  
незалежна ад ведамаснай  
прыналежнасці і ўзросту з  
Брэсцкай вобласці, па ад-  
ным калектыве з Віцебскай,  
Гомельскай, Гродзенскай,  
Магілёўскай, Мінскай аблас-  
цей і Мінска, а таксама  
госці з Германіі, Польшчы,  
Італіі.

Пінскі фестываль прымае  
эстафету ў Рэспублікан-  
скага фестывалю беларуска-  
га танца, які прайшоў ле-  
тась. У будучыні плануецца  
праводзіць такія фестывалі  
па рэгіёнах. У 1992 годзе,  
згодна распрацаванай пра-  
граме, такі фестываль прай-  
дзе ў Мінску.

CSS



COMPANY SUGGESTS:

The Urals, Altay, Bashkiria, Yakoufia, Eastern Sayans, Eastern Siberia, Byelorussia are awaiting the amateurs of trip-making and adventures, film-makers, hunters and anglers, naturalists and scientists, adults and children. The trip will take you from 7 to 14 days.

If you want to make a gift for your relatives or acquaintances, apply to us.

We shall build for you any type of house or dacha in any corner of Byelorussia within the shorted time possible.

We are also ready at your service if any company or organization is willing to render help in building a house for the evacuated victims of Chernobyl disaster.

The memory of the departed relatives is a sacred memory.

In case you have the graves of your relatives or acquaintances left unattended in the territory of Byelorussia, we shall provide constant care and up-keep of these, so that there will always be a bunch of flowers on the grave.

If you possess any suggestions about setting-up and developing of joint ventures, we are looking forward to that.

Our address is:

BSSR, 220020, the city of Minsk  
Post box A/Я 148,  
telephone 63-35-42

BYELORUSSIAN INDEPENDENT TECHNOLOGICAL CONCERN

## «ALBOTEX»

INVITES FOREIGN FIRMS AND BUSINESSMEN TO  
COOPERATE  
ON THE FOLLOWING TRENDS:

- construction and maintenance of hotels, motels and camping-sites, service stations on Brest—Moscow motor-car direction;
- deepening processing of ecologically pure agricultural production on the basis of small (scale) enterprises;
- arrangement of the network of restaurants, cafes, snack-bars;
- production of joiner's goods, furniture, processing of wood waste products;
- supply with waste products of chemical industry;
- production of manufactured and sports goods from carbonaceous fibre;
- projecting of engineering network and lines of communications for the development of city infrastructure, projecting of tramways and trolleybus routes, the underground;
- consultations of foreign firms on economic, financial, legal, tax questions in their business matters in the territory of the USSR;
- search of business partners for organizing of joint economic activities;
- presentation of the interests of foreign firms and businessmen in the territory of Byelorussia and other republics of the USSR.

Our address is:

Concern «Albotex», BSSR,  
220005, Minsk, Leninsky prospect, 44  
telephone: 33-17-03, 33-16-23  
fax: (0172) 310113

РЕДАКЦИОННАЯ КАЛЕГИЯ

## НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.  
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня  
выдавецтва ЦК КП Беларусі  
Індэкс 63854. Захав № 626.